

SULYOK ELEMÉR

„...a mi követőinkké lettetek és az Úréi” (1Tessz 1,6)

Imitáció Pál leveleiben

Imitatio Christi a keresztény spiritualításban

Mielőtt megvizsgálánk, mit jelent az imitáció Pál leveleiben, ha futólag is, utalnunk kell az imitatio Christi-nek a keresztény lelki-ségben betöltött rendkívüli szerepére.¹ A 16. században Luther Márton éles szavakkal bírálta a Krisztus emberségét középpontba állító vallásosság szélsőséges megnyilatkozásait. Noha elismerte, Jézus éppúgy példakép, mint ajándék, egyre inkább az utóbbi szempontot hangsúlyozta. Olyannyira, hogy végül is Krisztus követésében az érdemszerzésre törő gőg kísérletét vélte felfedezni. Hogy az imitáció ilyesfajta félreértésének még a látszatát is elkerüljük, segítségünkre szolgálhat Karl Rahner néhány idevágó gondolata. „Az imitatio Christi lényege – írja – nem abban van, hogy bizonyos erkölcsi maximákat megvalósítunk, amelyek Jézusban tökéletes formában szemlélhetők, hanem tőle függetlenül olyan elvekben, amelyeknek belső értékük önmagukban rejlik..., és amelyek révén részt vehetünk Krisztusban és általa – ingyenes ajándékként – Isten belső életében.” Majd hozzáfűzi: „A Krisztus követésére buzdító felszólítás nem kívülről érkező szavak formájában érint bennünket... Vég-tére is ez a felszólítás nem más, mint annak szükségszerű kibontakozása, amik mindig is voltunk: szabad személyek, akiket az a legbensőbb természet határoz meg, hogy Krisztussal éljenek.”²

Rahner egzisztencialista szókészlettel kifejezett gondolata emlékeztethet bennünket arra, hogyan értelmezte Pál apostol Krisztussal való kapcsolatát. „Számomra az élet Krisztus” (Fil 1,21a). „Élek, de már nem én élek, hanem Krisztus él bennem. Minthogy azonban most még testben élek, Isten Fiának hitében élek, aki szeretett és föláldozta magát értem” (Gal 2,20). Ráadásul úgy ír Pál az állandó kifejeletben lévő keresztény életről, mint „átváltozás”-ról, mint Krisz-

1 Ld. „*Imitation du Christ*” in *Dictionnaire de Spiritualité* 7, Paris, 1536–1601.

2 Rahner, K.: *Spiritual Exercises*, New York, Herder and Herder, 1965, 118.

tusba való „transzformáció”-ról. „Mi pedig mindnyájan, akik födetlen arccal tükrözzük vissza az Úr dicsőségét, a dicsőségben fokról fokra hozzá hasonlóvá változunk át, az Úr által, aki Lélek” (2Kor 3,18). Érdekes, Pál ugyanezekkel a szavakkal beszél a megváltás isteni tervéről: „Akiiket ugyanis (Isten) eleve ismert, azokat eleve arra rendelte, hogy Fiának képmását öltsek magukra, így lesz ő elsősülött a sok testvér között” (Róm 8,29). Istennek ezt az átalakító cselekvését (nem egyszerűen tettét) egyenest „új teremtés”-nek (2Kor 5,17) nevezi, és ebben a Pálra jellemző sajátos szemléletben a feltámadt Krisztus úgy jelenik meg, mint „az utolsó Ádám” (1Kor 15,45).³ „Isten képmása”-ként (2Kor 4,4; ld. még Kol 1,15) Isten Fia, aki maradéktalanul emberré lett halála és felmagasztalása által (Fil 2,6-11), példát adó modellé vált a keresztények számára, akik saját életük, haláluk és feltámadásuk által arra kaptak meghívást, hogy belépjenek Isten családjába. Hogy a görögök megértsék az evangélium üzenetét, Pál – egy pillanatig sem habozva – a hellenista jogi nyelvből kölcsönveszi az ’fiúvá fogadás’, az ’örökbe fogadás’ (*húiothesia*) kifejezést.⁴ „De amikor elérkezett az idők teljessége, Isten elküldte a Fiát, aki asszonytól született, és ő alávetette magát a törvénynek, hogy kiváltson minket a törvény szolgaságából, s Isten fiaivá lehessünk” (Gal 4,4sk). A hit és a keresztség révén a hívők már „Isten fiai” közé számláltnak (Gal 3,26sk.), vagyis a fiúság már elkezdődött, de majd csak „testünk megváltása”-val (Róm 8,23) teljeseedik ki.

Az előbbi példából láthatjuk: Pál úgy ágyazza bele az evangéliumot kereszténnyé lett hívei életébe, hogy felhasználja szókincsüket és alkalmazkodik a benne kifejeződő életszemléletükhöz. Ilyen irányú erőfeszítéséről valóban elmondható, hogy gyakorlatává vált. Persze arról sem feledkezhetünk meg, hogy a kölcsönvett kifejezéseket nem szótári, hanem *analóg* értelemben használja. Észrevételünk kíváltképpen sokat mond az ’utánoz, követ’ (*mímeomai*), ’utánzó, követő’ (*mímétés*) szavak esetében, amelyek semmi jelét sem mutatják *Xenophanész*, *Platón* vagy *Arisztotelész* bölcséleti hatásának.⁵

Mit jelent az „evangélium” Pál számára?

Pál leveleiben akkor értékelhetjük helyesen az imitáció új jelentését, ha emlékezetünkbe idézzük hitbeli radikális meggyőződését, amelyet az *evangélium* szóval fejez ki. Az evangélium – legmélyebb valóságában – „Isten üdvösséget hozó ereje minden hívőnek” (Róm 1,16). Hirdetése apostoli küldetésének kvintesszenciája (1Kor 1,17).

3 Stanley, D.: *Paul's Interest in Early Chapters of Genesis*, in *AnBib* 17 (1963), 241–252.

4 E helyütt, akárcsak másutt, Pál keresztény jelentéssel ruházza fel a szót, lásd még: *ta diapheronta* (Fil 1,10: ami becsesebb másnál, az erkölcsi jó, etikai érték megjelölésére, vö. Róm 2,18); *to epieikes* = *hé epieikai* (Fil 4,5: méltányosság, szelidség a másik ember iránt).

5 Ld. Michaelis, W.: *mímeomai* szócikk in *ThWNT* 4. 668–678.

„Hogy az evangéliumot hirdetem, azzal nem dicsekszem, hiszen ez kényszerű kötelességem. Jaj nekem ugyanis, ha nem hirdetem az evangéliumot” (1Kor 9,16). Erről a tevékenységéről sohasem beszél olyasformán, mintha az pusztán „jó kommunikáció” volna, netán retorikai ügyesség, amelyet önmagának tulajdoníthatna (1Kor 9,16-18). Nagyon jól tudja: milyen nagy súlya van annak, *amit* hirdet, de azt is tapasztalja: mekkora a jelentősége annak, hogy milyen „formában”, *hogyan* szólaltassa meg a jó hírt. Úgy látszik, elfogadja az evangélium (jó hír) e két szempontjának (az *ami* és a *hogyan*) feszültségét, mivel a maga módján mindegyik érzékelteti apostoli küldetésének két lényegbevágó kapcsolatát: kapcsolatát Krisztussal és kapcsolatát közösségeivel.

Pál kapcsolata Krisztussal és az általa alapított egyházakkal

Hogyan fogta fel az apostol Krisztussal való kapcsolatát? A legbezzédebb metafora, amely erről vall, önjellemzésében szerepel: „Krisztus Jézus szolgája”-nak mondja magát (Fil 1,1; Gal 1,10; Róm 1,1). Az antik világban a szolga előkelő helyet is kaphatott a városi kormányzat művelt és gazdag polgárai között, de sohasem volt a maga ura: egész egzisztenciájával szükségszerűen „gazdája” rendelkezett.⁶ Pál esetében ez azt jelenti, hogy a feltámadt Úrnak való teljes alárendeltsége határozza meg Krisztussal és az általa alapított egyházakkal való viszonyát. Feltétlen elkötelezettsége, amely lehetővé tette, hogy hívei „Krisztus követőjét” lássák benne (1Kor 11,1), alakította ki gyakorlatát, miszerint hallgatóival, címzettjeivel gyakorta megosztotta tapasztalatait (Fil 1,12-20; 1Kor 4,1-14; 2Kor 10,3-6). Néhány korintusinak állhatatlanságára utaló célzásai ellen írt apológiáját is akkor értjük helyesen, ha figyelembe vesszük: kivétel nélkül, mindig mint Krisztus követője védekezik. „Isten a tanúnk, hogy szavainkban, amelyeket hozzátok intéztünk, nem mindegy az igen és nem. Az Isten Fia, Jézus Krisztus ugyanis, akit mi – én, Szilvánusz és Timóteus – köztetek hirdettünk, nem volt Igen és Nem, hanem az Igen valósult meg benne. Isten valamennyi ígérete Igené vált benne” (2Kor 1,17-20a).

Krisztussal fennálló kapcsolatát valójában négy, a levelekben is szóba hozott, alapvető tapasztalata jellemzi: első találkozása a feltámadt Úrral, keresztsége, az evangéliumi hagyománynak hitoktatás révén való elsajátítása és apostoli küldetésének viszontagságai.

Pál egész életét meghatározó élménye az a pillanat, amely őt kereszténnyé és apostollá tette (*klétos apostolos*: Róm 1,1), s arra méltatta, hogy Krisztus húsvét utáni megjelenéseinek tanúi között szerepelhessen, tehát azok között, akiket a legősibb hagyomány sorol fel (1Kor 15,5-8). Úgy értelmezte ezt az életre szóló találkozást, mint Isten kegyelemből hozott döntését, „hogy kinyilatkoztassa

⁶ Ld. Scott Barchy, S.: *First-Century Slavery and 1Cor 7:21*, Missoula, Scholars Press, 1973.

bennem a Fiát, hogy hirdessem a pogányoknak” (Gal 1,15sk.); jelentőségét nem kisebb eseményhez hasonlította, mint a világhosszág megteremtéséhez (2Kor 4,6; Ter 1,3). Ezért nevezi saját (és mások) Krisztussal való kapcsolatát „új teremtés”-nek (2Kor 5,17; Gal 6,15).

Amikor keresztségi tapasztalatáról szól, oly módon fejezi ki hitét, hogy „Krisztus követője (imitátora)” lett.⁷ A római egyháznak írja: „Nem tudjátok, hogy akik Krisztus Jézusban megkeresztelkedtünk, az ő halálában keresztelkedtünk meg? A keresztségben ugyanis eltemetkeztünk vele együtt (*sünetaphemen*) a halálba, hogy miként Krisztus az Atya dicsőségéből feltámadt a halálból, úgy mi is új életre keljünk” (Róm 6,3sk). Leveleiben, ahol az imitációról beszél, érett gondolkodására jellemző módon a neologizmusok egész sorát hozza létre; *szün* prepozícióval kapcsol össze igéket⁸, hogy árnyaltan fejezze ki: mit ért azon, hogy Krisztus követője, azaz, hogy egy lett Krisztussal az evangélium két hangsúlyú egy eseménye révén: halálával és feltámadásával.

Mivel Pál, akárcsak később az evangélisták, emberileg nem ismerte Jézust (2Kor 5,16), ezért szavainak és tetteinek keresztény hagyományát másoktól örökölte (Gal 1,18; 2,2; ApCsel 22,14-16). Ismételten tanújelét adja, milyen nagy értéket tulajdonít ennek az örökségnek (*paradosis*-nak: 1Tessz 1,13.15; 4,1sk.; Fil 4,9; 1Kor 11,23; 15,1-3). Gondosan ügyelt arra, hogy különbséget tegyen az Úr mondásai és saját intelmei között (1Kor 7,10; 9,14); kizárólag csak az előbbieket nevezte „az Úr mondásai”-nak (1Tessz 4,2.15; 1Kor 9,14; Róm 14,14).⁹ Jézusnak a feltámadás után kialakult fenségcíme (Úr), amely Jézust a tradíció forrásának tünteti fel, jól érzékelteti, hogy Pál számára a hagyomány recepciója sokkal többet jelent a tények, az adatok összegyűjtésénél. Magába foglalja a felmagasztalt Úr mindent átjáró cselekvésének megtapasztalását. Úgy látszik, ez az értelem a Gal 1,11sk. homályos szövegének is, amelyet feltehetőleg annak fényében kell értenünk, hogy Pál ismételten hangsúlyozza a

7 Adnes, P. úgy mutatja be a keresztségi tapasztalatot, mint a Krisztus követésébe (imitációjába) való beavatást, in *Dictionnaire de Spiritualité* 7, 1587-1597.

8 Azok a szavak, amelyek a Krisztus halálával és feltámadásával adott új élettel foglalkoznak, úgy látszik, végül is kiszorították az imitáció témáját. Ha a feltevés helytálló, akkor ez is jelzi, hogy amikor Pál saját példájára hivatkozik és követésére buzdít: többről van szó, mint egyszerű erkölcsi ráhatásról. Ld. *süzén* (2Kor 7,3; Róm 6,8: együtt él, ti. a hívő ember a megdicsőült Krisztussal; halálközösség – életközösség); *süzoioein* (Kol 2,13: *sün autó*: vele [ti. Krisztussal] együtt életre kel); *sümpaskhein* (Róm 8,17: együtt szenved); *sünapothnéskein* (2Kor 7,3: együtt hal meg valakivel [Krisztussal]); *sündoxazesthai* (Róm 2,19; Kol 2,12: a Krisztussal való közösség egyik aspektusa: megdicsőül), *süntaurousthai* (Gal 2,19; Róm 6,6: keresztre feszítettetni [Krisztussal]). Ahol ezek a kifejezések magukba foglalják az isteni erőt, amely révén a keresztény ember Krisztushoz hasonul, ott az imitáció szókincse kizárja Pálnak mint egyházalapítónak a közvetítését.

9 Hasonlóképpen beszél Pál, amikor az utolsó vacsora gesztusait és szavait „az Úr Jézus”-nak (1Kor 11,23) tulajdonítja. Megállapítja: a zsidók „megölték Urunkat, Jézust” (1Tessz 2,15), a világ fejedelmei „keresztre feszítették a dicsőség Urát” (1Kor 2,8). Az apostol szerint Jézus feltámadása által a történelemben kiteljesedő isteni dinamizmus, amely az evangéliumban hatékonyan működik, felhatalmazza a keresztényeket a földi Jézus *anamnésis*-ére.

Jézus-hagyomány elfogadását, aminek végkövetkeztetése: „Nincs más evangélium” (Gal 1,7; 2Kor 11,4).

Végül abba a kérdéskörbe, hogyan értelmezte önmagát Pál mint „Krisztus követője”, bepillantást adnak apostoli szolgálatának tapasztalatai (ld. 2Kor 1,17-20a). „Ez a kincsünk azonban cserépedényben van, hogy a nagyszerű erőt ne magunknak, hanem Istennek tulajdonítsuk. Mindenfelől szorongatnak minket, de össze nem zúznak, bizonytalanságban élünk, de kétségbe nem esünk. Üldözést szenvedünk, de elhagyottak nem vagyunk. Földre terítenek bennünket, de el nem pusztulunk. Testünkben folyton-folyvást viseljük Jézus szenvedését, hogy egyszer Jézus élete is megnyilvánuljon testünkön. Életünkben állandóan ki vagyunk téve a halálnak Jézusért, hogy majd Jézus élete is nyilvánvaló legyen testünkön” (2Kor 4,7-11; ld. még Fil 3,10sk).

Ezek előrebocsátása után, most olyan, elsősorban korai levelek (1Tessz, Fil, 1Kor) szövegeit elemezzük, amelyeket kiváltképp jellemez az imitáció szóhasználata.¹⁰ Az előbb említett levelek társaságában foglalkozunk a 2Tessz 3,6-9 szövegrészlettel is, eltekintve attól a kérdéstől, hogy a 2Tessz autentikus páli levélnek számít-e. Érdeemes megemlíteni, Pál a nem általa alapított egyházaknak írott leveleiben (Róm, Filem) sohasem beszél önmaga követéséről. De hiszen ez érthető is, mivel velük nem állt közvetlen, személyes kapcsolatban.

Pál evangéliumának tesszalonikai fogadtatása

Az imitáció két alkalommal is az 1Tessz szokatlanul hosszú „hálaadásában” (proemiumában) fordul elő (1,2-3,13). Az úgynevezett páli „hálaadás” a hellenista levél hagyományos bevezetésének leleményes megújítása és továbbfejlesztése. Valójában e bevezető részben az apostol, mielőtt belefogna a levélírársba, számot ad címzettjeinek személyes imádságáról, kéréséről és hálájáról. Hiteles jelét adja meggyőződésének: a közbenjáró imádság jelentős részét alkotja apostoli felelősségének.¹¹ Miközben arról tudósít, hogy hálásan emlékeznek rájuk imádságában és evangéliumának tesszalonikai befogadásában játszott szerepére, úgy ír a történekről, hogy „a mi követőink lettetek és az Úréi” (1Tessz 1,6). Valamivel később pedig úgy gondol erre az eseményre, mint a palesztinai zsidó-keresztények gyakorlatának követésére (2,14). Az imitáció szóhasználatának első előfordulásai tehát kizárják a példakép tetszőleges vagy külsődleges utánzását: a kifejezés a hitre való térés mélyen vallásos keresztény tapasztalatát fejezi ki.

¹⁰ Elemzésünkben figyelembe vettük a „Pál/Krisztus követése” szócikket, in Hawthorne, G. F., Martin, R. P., Reis, D. G. (eds.): *Dictionary of Paul and his Letters*, InterVarsity Press, Leicester, 1993, 428-431.

¹¹ Erről a témáról ld. bővebben: Quinn, J. D.: *Apostolic Ministry and Apostolic Prayer* in *CBQ* 23 (1971), 479-491); Stenddahl K.: *Paul as Prayer* in *Int* (1980), 240-249.

Mindig hálát adunk Istennek mindnyájatokért, ahányszor csak megemlékezünk rólatok imádságainkban. Állandóan gondolunk Istenünk és Atyánk előtt tevékeny hitetekre, áldozatos szeretetekre és Urunkba, Jézus Krisztusba vetett szilárd reményetekre. Mi tudjuk, Istentől szeretett testvéreim, hogy választottak vagytok, hiszen az evangéliumot nemcsak szóval hirdettük közöttetek, hanem erővel, Szentlélekkel és mély meggyőződéssel is. Ti éppúgy tudjátok, mint mi, hogy – érdeketekben – hogyan viselkedtünk körülöttekben. S ti a mi követőink lettetek, és az Úréi. A tanítást a sok nehézség ellenére is a Szentlélek örömeivel fogadtátok, s így Macedóniában és Achájában minden hívőnek példaképévé lettetek. Tőletek kiindulva terjedt el az Úr szava, s nem is csupán Macedóniában és Achájában; Istenbe vetett hitetek mindenütt ismeretes lett, ezért nem is kell róla beszélnünk. (1Tessz 1,2-8)

Pál – mintegy lélekszakadva¹² – azzal kezdi levelét, hogy hálásan emlékezik az újonnan megtértekre, akik új életet nyertek Istentől. Ezt a változást a keresztény egzisztencia három kulcsszavával (hit, szeretet, remény) körvonalazza, amelyeket korábbi, élőszóbeli tanításából a címzettek már jól ismerhettek: a hittel, amely állandó cselekvéssel, munkával (*ergon*) keresztény életüket irányítja, a szeretettel, amely fáradozással (*kopos*) mások javát szolgálja, a parúziába vetett reménnyel, amely az állhatatosság, kitartás (*hüpomonê*) révén elviselhetővé teszi számukra az üldözés megpróbáltatásait.¹³

Hősies életformájuk igazolja „kiválasztásuk” hitelességét. A kiválasztás hagyományos biblikus kifejezése a meghívásnak, amely Isten kezdeményező és feltétlen szabadságát hangsúlyozza. A jó hír elfogadása elsősorban „a Szentlélek ereje”-nek tulajdonítható és nem a szavakénak, amellyel Pál és társai hirdették az üzenetet. „Mély meggyőződéssel” és „életmódjukkál” azonban hozzájárultak megtérésükhöz (1,5). Isten transzcendenciája és dinamizmusa tehát nem tette feleslegessé Pál igehirdetését (Róm 10,14) és evangéliumi életvitelét.

Az imitáció metaforaként szerepel az 1,6-ban: „ti pedig a mi követőink lettetek, és az Úréi.” Ch. Masson szerint a névszói-igei állítmány igei részének (*egenéthéte*) passzív jelentése egyértelműen jelzi: ennek az eseménynek első számú cselekvője Isten, és nem az új keresztények.¹⁴ Egyetérthetünk L. Keck észrevételével is, miszerint „Pál élete áttetsző volt, ezért hallgatói, ha rövid időre is, megbi-

12 A 2–5. versek a görögben egyetlen hosszú, zsúfolt mondatot alkotnak.

13 A mondat három birtokos esete (*ergon és pisteós, kopos és agapés, hüpomoné és elpidos*) *genitivus epexegeticus*: a birtok magyarázza, minősíti a birtokost. Tehát munkálkodó, cselekvő, dinamikus hitről, fáradozó, áldozatot hozó, eredményes szeretetről (Pál a *kopos*-t gyakran együtt használja a 'jutalom' jelentésű *mokhthoszal*), kitartó, állhatatos reményről van szó. Vályi Nagy Ervin a hatvanas-hetvenes években a *hüpomoné*-t „alulmaradó képesség”-nek fordította, hogy ily módon fejezze ki az akkori idők hiteles keresztény életformáját, ld. in *Minden idők peremén*, Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem kiadása, Basel/Budapest, 1993, 4.

14 Masson, Ch.: *Les deux épîtres de saint Paul aux Thessaloniens*, Neuchâtel-Paris, Delachaux et Niesté, 1957, 21, n. 4.

zonyosodhattak az evangélium erejéről”.¹⁵ Az apostol nem kíván semmi mást, mint hogy hívei ezt a transzparenciát kövessék. E helyütt nem egy kommentátor joggal hívja fel a figyelmet arra, hogy a későbbi levelekben megváltozik az imitáció jelentése. Így például B. Rigaux arra utal, hogy „közösséget vezet, irányít” jelentéstartalommal többé-kevésbé „egyházi” szakszóvá szilárdul.¹⁶

Továbbá, Pál úgy jellemzi ezt a követést, hogy az elsősorban „az Úrre”, mivel „a tanítást (az igét) a sok nehézség ellenére is a Szentlélek örömeivel fogadtátok”, amint maga Jézus is tanította (Mt 5,13; Lk 6,23). Jézus, akit hirdet: „a megfeszített” (1Kor 2,2), aki azonban feltámadt. Pál számára ez a Jézus Isten megfeszített dicsőségét jeleníti meg.¹⁷ Következésképpen a kereszttel megtapasztalása a keresztény élet hiteles védjegye.

A következő vers arról ír, hogy a megtértek evangéliumi életformájának *következménye*, hogy „Macedóniában és Achájában minden hívőnek példaképévé lettetek” (1,7). Amint Pál evangéliumban gyökerező életvitele Isten és Krisztus erejében hathatósan közreműködött abban, hogy a tesszalonikaiak hitre jutottak, az utóbbiak egzisztenciája hasonlóképpen eszközül szolgált az evangélium terjesztésében: „töltekek kiindulva terjedt el az Úr szava” (1,8). Mindez arra utal: a követés több, mint a példa(kép) (*tipos*) „mértni” utánzása, formahű imitálása vagy akár erkölcsi hatása; katartikus élményt sejtet hitben élő hiteles emberek láttán vagy hallatán.

Egy másik idevágó szövegrészlet (2,13-16), amely bizonyos értelemben párhuzamban áll az előbbivel, megerősíti mindazt, amit eddig az imitációról és a példaképről mondtunk.

Szüntelenül hálát adunk az Istennek, hogy amikor Isten szavát hallotátok tőlem, nem úgy fogtátok fel, mint emberi tanítást, hanem mint Isten szavát, ahogy valóban az is. Bennetek is hatékonyak bizonyul, akik hittetek. Mert ti, testvéreim, követői lettetek Isten júdeai egyházainak, amelyek Jézus Krisztusban élnek. Ti ugyanazt szenvedtétek el saját népektől, amit ők a zsidóktól, akik Urunkat, Jézust és a prófétákat is megölték, minket pedig üldöznek, ezért Isten előtt nem kedvesek, és az embereknek is ellenségei. Akadályoznak bennünket, hogy a pogányoknak ne hirdessük az evangéliumot az üdvösségükre. Így betelik egyszer s mindenkorra bűneik mértéke, s már rajtuk is az Isten haragja, végérvényesen. (2,13-16)

A bekezdésünket közvetlenül megelőző versekben az „apaság” szavaival úgy ír önmagáról, mint aki a tesszalonikaiak apostola és alapítója (ld. még: 1Kor 4,15): „Azt is tudjátok, hogy mint apa gyermekét, egyenként intettünk, buzdítottunk és kértünk benneteket, éljetekek méltóan ahhoz az Istenhez, aki meghívott titeket dicső-

15 Keck, L.: *The First Letter of Paul to the Thessalonians*, in *Interpreter's One-Volume Commentary on the Bible*, Nashville/New York, Abingdon Press, 1971, 867.

16 Rigaux, B.: *Les Epîtres aux Thessaloniens*, Paris, J. Gabalda, 1956, 383.

17 Ez a jelentése a perfectumban álló *estaurómenon*-nak. Pál és a negyedik evangélium (Jn 20,20) szerzője szerint Jézus feltámadása nem vet árnyékot szenvedésének hatásaira.

séges országába” (2,11sk). Pál tehát világos különbséget tesz az evangélium között, amelyet a görögül beszélőknek hirdetett, és személyes magatartása között, amellyel irántuk viseltetett. Vallotta: evangéliuma – a legradikálisabb értelemben – „Isten szava... (amely) bennetek is hatékonyan bizonyul, akik hittetek” (2,13), ugyanakkor meg volt győződve, hogy üzenetének átültetése más kultúrájú és nyelvű emberek világába a legfontosabb feladata a nem-zsidók megtérítésében. Pál egyfelől szívósan ragaszkodott az egy, mi több, az egyetlen evangéliumhoz (Gal 1,7-9), másfelől viszont nemcsak tudomásul vette, hanem el is fogadta a kulturális változatosságot mind az igehirdetésben, mind a pasztorális gyakorlatban. Mivel nagy hasznát vette a hagyományoknak és hitvallásoknak (1Tessz 4,14; 1Kor 15,3-8), amelyeket a zsidó-kereszténységtől örökölt – amint ezt két jeruzsálemi látogatása is bizonyítja (Gal 1,18; 2,1sk) –, ezért Pál az evangélium tesszalonikai elfogadását egyrészt úgy írhatja le, mint az ő követését, másrészt joggal úgy is ábrázolhatja, mint azoknak a zsidó-keresztényeknek a követését, akiknek hálás elkötelezettje, mivel tőlük kapta az evangéliumi hagyományt. „Az Úr Jézus” halálának hirdetése közben kétségtelenül megemlíti néhány honfitársának „nagyheti” szerepvállalását, utal Izrael mártír prófétaira, akik Jézus előképei voltak, és saját apostoli tapasztalataiból is felvillant eseteket, mint például hogyan üldözték a diaszpórában élő zsidók (2Kor 11,24), és miként akarták megakadályozni misszióját (Fil 3,2). Következőleg a szenvedő tesszalonikaiaknak értelmet adhat és vigasztalást nyújthat annak tudata, hogy sorstársai lehetnek palesztinai testvéreiknek, akiknek Jézus-hagyományában Pál evangéliumi igehirdetése révén részesülnek. Sőt többről van itt szó, nem egyszerűen a tesszalonikai és a zsidó-keresztény üldözés „felszíni” összehasonlításáról, hanem – a *mimetai egenéthéte* ismételt említésének figyelembevételével – arról, hogy az ige passzív ekvivalenciával kétségtelenné teszi: a jelen események legbensőbb sűrűjében maga Isten vesz részt, főszereplőként.

Imitáció a 2Tessz 3,6–9-ben

Azért foglalkozunk az imitációnak ezzel az „esetével”, mert – a levél vitatott hitelessége ellenére¹⁸ – a textus elővételezi már Pál egyik kedvenc témáját: az apostoli élet szerénységét és egyszerűségét (1Kor 9,3-18; 2Kor 11,7-10). A felvetett probléma abból az ellentmondásból adódott, hogy másképp viszonyultak a kétkezi munkához a görögök, mint a sokkal vallásosabb zsidók. Pál „megoldása” azok közé a ritka esetek közé tartozik, amikor elutasítja az inkulturáció követelményét.

18 A kérdéshez ld. elsősorban Trilling, W.: *Der zweite Brief an die Thessalonicher*, EKK, Benziger/Neukirchener, 1980, 22–26.

Urunk, Jézus Krisztus nevében meghagyjuk nektek, testvérek, kerüljétek minden olyan testvért, aki kifogásolható módon él, és nem ragaszkodik a tőlünk kapott hagyományhoz. Hiszen tudjátok, hogyan kell minket követni. Nem éltünk tétlenül közöttetek, senki kenyerét nem ettük, hanem keserves fáradtsággal, éjjel-nappal megdolgoztunk érte, hogy senkinek ne legyünk terhére. (2Tessz 3,6-9)

Az intelem ünnepélyes hangvétele nem hagy kétséget a parancs szigora felől, már első hallásra érzékelhető: az imitáció e helyütt az előző két példától eltérő értelemben szerepel; kevésbé követést jelent, mint inkább engedelmisséget. „A tőlünk kapott hagyományra” való hivatkozás viszont arra utalhat: hogyan legyen az ember hűséges ahhoz az evangéliumhoz, amelyet Pál nagy szenvedések árán saját példájával kívánt híveinek szívébe vésni. Úgy gondolja, tesszalonikai életvitele a keresztény szeretet kétszeresen konkrét illusztrációja: „senkinek ne legyünk terhére” és „példát akartunk nektek adni”. Az evangélium félreértésének és a parúzia közeli időpontra várásának helyreigazítása kellőképpen igazolja: Pál nem fogadta el azt az életszemléletet, amelyet J. Weiss és A. Schweitzer óta „*interim etika*”-nak nevezünk.

Pál követése mint a filippi egyház egyesítésének eszköze

A filippi levél legfőbb reménye – amint erről a jelenlegi páli levélgyűjteményben olvasunk – a keresztény közösség egységének sürgetésében jut kifejezésre. Ha szóba kerül is egy röpké „hálát adok” kifejezés a levél elején, feltűnik, hogy Pál közvetlenül nem mond köszönetet azért, hogy bebörtönzése idején a filippiek segítségére voltak. Ugyanakkor azonban emlékezteti őket: bőkezűségük ajándék Istentől, akinek viszont nem szűnik meg hálát adni, mert Isten az, aki megadja nekik, hogy „osztotok kegyelmemben, akár bilincsekben vagyok, akár az evangéliumot védelmezem és bizonyítom” (1,7). Az egység forrása abban van, hogy „Krisztus evangéliumához méltón viseljétek magatokat” (*politeuesthe*: 1,27), mivel nekünk „a mennyben van polgárjogunk” (*politeuma*: 3,20). Az evangélium lelkekre köti a kölcsönös szeretetet, alázatosságot, mások tiszteletét, legjobb érdekeikért való buzgólkodást, mivel ezek az erények a Megváltó példájából adódóan „buzdítás Krisztusban” és „részesedés a Lélekben” (2,1-11). Ha tehát engedelmeskednek *az evangéliumnak*, segítséget kapnak ahhoz, hogy úgy ismerjék fel üdvösségüket, mint közösséget, „mert Isten az, aki cselekszi bennetek mind az akarást, mind a munkálást” (2,13), és ő az, aki az evangélium által közli velük az erőt.

A közvetlen szöveggörnyezet (3,2-16), amelyben Pál példája követésére buzdít (3,17), „önéletrajzra” emlékeztet. Attól a kérdéstől: vajon a szövegrészlet ehhez a levélhez tartozik-e vagy egy másikhoz, most eltekintünk.¹⁹ Úgy tetszik, Pál nagyon is jól tudja, hogy miköz-

ben a Krisztus-himnusz (2,6-11) idézi, nincs ember, aki követhetné Krisztus példáját. Ezért nem lehet elég óvatos; csak Jézus alázatos-ságát (2,3) és engedelmességét (2,12) mutatja fel követendő eszményként a keresztény közösség előtt. A 3. fejezetben feleleveníti Krisztussal való találkozását, amely forradalmasította vallási eszméit. Új életformáját először bírósági kifejezéssel körvonalazza – „nem a törvény útján váltam igazzá, hanem a Jézus Krisztusba vetett hit révén. Isten ugyanis a hit által tett igazzá” (3,9) –, majd az evangélium meghirdette kettős eseménnyel írja le. Célja: „hogy megismerjem őt és feltámadásának erejét, de a szenvedésben is vállaljam vele a közösséget. Így hozzá hasonlok a halálban, hogy ezáltal eljussak a halálból a feltámadásra is” (3,10sk). A fejezet hátralévő részében amellettsz áll síkra, hogy – bár közel sem tartja magát „tökéletes”-nek – egész életét a Krisztussal való mélyebb egység soha véget nem érő keresésére tette föl. A 3,12-ben a futóverseny szókincséből vett metaforával (*katelemphe*n, vö. 1Kor 9,24) szemlélteti elszántságát: a versenyben Krisztus már magához ragadta őt.

Testvérek, nem gondolom, hogy máris magamhoz ragadtam, de azt igen, hogy elfelejttem, ami mögöttem van és nekilendülök annak, ami előttem van. Futok a kitűzött cél felé, az égi hivatás jutalmáért, amelyre Isten meghívott Krisztusban. Ha valamiben még másképpen éreztek, Isten majd megvilágosít benneteket. (3,13-15)

A gondolatsor végkövetkeztetése: „Testvérek, kövessétek a példámat mindnyájan. Nézzétek azokat, akik úgy élnek, ahogy példámon látjátok” (3,17). Kommentárjában F. W. Beare találóan jegyzi meg azokkal az apostolban is tudatosult problémákkal kapcsolatban, amelyekkel a keresztény kisebbségnek szükségszerűen szembesülnie kell egy teljesen pogány társadalomban: „Az új életnek nincs folytatása, ha csupán parancsok hangzanak el, meg kell testesülnie Krisztus szolgáinak életében.”²⁰

Pálnak a levélben kifejeződő aggodalma, amellyel a keresztény közösség mélyebb értelmét s érzését kívánja előmozdítani, és a közvetlen szövegkörnyezet, amely úgy mutatja be életvezetését, mint a Krisztussal való szorosabb kapcsolat vágyát, azt sugallja, hogy a 3,17-ben a *sümmimétés*-nek (aki valakit másokkal együtt követ) a *mimétés* (követő) variánsaként testvéri közösségre nyíló jelentésárnyalata van. Az eszmények megvalósítása – ennek jegyében élte Pál az evangéliumot – meg fogja erősíteni közösségi érzületüket, együvé tartozásukat. S ezt a célt az „úgy éljete, ahogy példámon látjátok” követésével éri el.

19 A szakemberek különbözőképpen ítélik meg a levél egységét. Vizsgálódásunkban a kanonikus (végső) szöveget tartjuk szem előtt.

20 Beare, F. W.: *A Commentary on the Epistle to the Philippians*, London, A. and C. Black, 1969², 135.

A megsztott korintusi közösség gyógyítása

Az önféjú korintusi egyháznak írott első levelét Pál annak említésével kezdi, amit a legsúlyosabb problémának ítél: a keresztény egyiséget fanatikus pártoskodás fenyegeti. Annak érdekében, hogy kiemelje a józan ész és szív egységének elsőbbségét, a levelét megnyitó hálaadó imádság végén kifejezi: rendíthetetlenül hisz Isten hűségében, aki „meghívott (benneteket) Fiának, Jézus Krisztusnak, a mi Urunknak közösségébe” (1Kor 1,9).

A görög kultúrájú keresztények körében uralkodó széthúzásnak két okát látja. Az egyik: az a törekvés, hogy az evangéliumot mint „a keresztről szóló tanítás”-t (1,18) a retorika és a népszerű görög bölcelet fogalomkészletével magyarázzák (1,18-2,16). A másik: a különböző apostoli vezetők (Kéfás, Apolló, Pál) iránt tanúsított pártos lojalitás, ami az igehirdető szerepének félreértése az evangélium terjesztésében (3,1-4,21). Olyan emberek ugyanis, mint Pál vagy Apolló, nem kevesebbek, de nem is többek, „mint Krisztus szolgálói és Isten titkainak gondnokai” (4,1). Helyzetelemzését azzal szemlélteti, hogy rámutat a kereszt jelenlétére mind a maga, mind pedig Apolló evangéliumi életvitelében, ami egyben a megtevédt keresztények rendreutasítása is, akik szem elő tévesztették: amit kaptak, és amik ők maguk: Isten ajándéka (4,6-13). A fejleményekből arra a következtésre jut, hogy önmaga követésére sürgesse őket.

Nem azért írom ezeket, hogy megszegyenítselek, hanem mint kedves gyermekeimet intelek benneteket. Ha számtalan tanítótok volna is Krisztusban, atyátok nincs sok. Az evangélium által én adtam nektek életet Jézus Krisztusban. Azért kérek titeket, legyetek követőim. Elküldtem hozzátok Timóteust, aki kedves, hűséges fiam az Úrban. Ő majd eszetekbe juttatja tanításomat Krisztusban, ahogy azt mindenütt, minden egyházban hirdetem. (4,14-17)

Pál korábban igénybe vette már az apa és fiú metaforáit, hogy érzékeltesse a tesszalonikaiakra gyakorolt hatását: „Azt is tudjátok, hogy mint apa a gyermeket intettünk, buzdítottunk és kértünk benneteket, éljete méltón ahhoz az Istenhez, aki meghívott titeket dicsőséges országába” (1Tessz 2,11sk). Erkölcsi értelemben ugyancsak hasznát veszi az efféle képes beszédnek, amikor Timóteusra emlékezik, aki „mint a gyermek apja mellett, úgy szolgált mellettem az evangélium ügyében” (Fil 2,22).

A főntebb idézett versekben Pál ismét „atyá”-nak nevezi magát. Csakhogy ezzel a szóképpel most arra utal, hogy a velük fennálló kapcsolatának az erkölcsi ráhatásnál mélyebb oka van; az tudniillik, hogy ő a korintusi egyház alapítója. Utóbbi szerepét szembeállítja azok morális hatásával, akik „vezetők (*paidagógos*-ok) a keresztény nevelésben”. A görög társadalomban a *paidagógos* háztartási szolga volt, akit nem a gyermek tanításával bíztak meg, hanem nevelésével. Egyedülálló hivatását, vagyis hogy egyházalapító apostol, azért ha-

sonlítja a gyermek nemzéséhez (4,15; másutt csak Filem 10), mert magáról (és munkatársairól) vallja – bár gyengeségükről drámai képet fest a 4,9-13-ban –: Isten eszközei az ő erejének közvetítésében az „evangélium által”. Az apostol gyöngeségének és Isten dinamikus erejének komplementaritásáról és nem ellentétéről beszélhetünk, amely megteremti a hívők és Krisztus Jézus egységét. J. H. Schütz rokonszenves módon éppen ebben az igazságban látja Pál igényét, hogy „mindenütt és minden gyülekezetben tanítson”.²¹

Ezért ha a követést itt egyszerűen engedelmességként fognánk föl, ellaposítanánk metaforáját, és abbeli fáradozását, hogy a közösség Krisztusban növekedjék, vezetőképességének görcsös védelmével azonosítanánk.

Valamivel később (8,1-11,1) a korintusiaknak egy másfajta megosztottságával foglalkozik, amely azok között jött létre, akik szabadságuk tudatában elfogyasztották a pogány áldozati húst, és azok között, akik ebben a kérdésben aggályosak voltak és „bizonytalan” volt a lelkiismeretük (8,7). Erről a sajátos problémáról rég megfeledeztek már a keresztények. Ugyanakkor azonban mégis figyelmet érdemel szakaszunk, mert érdemben hozzájárulhat egy modern kérdés tisztázásához: miként alakíthatjuk keresztény lelkiismeretünket. Pál, akinek egészséges lelkiismerete volt, bizonyossággal és érzékenységgel mutat rá mindkét felfogás hibájára. Mindvégig mindenben az érdekelte, ami „épít” – a testvéri szeretet (8,1.9; 10,23). Egyetért „az erősekkel”, akik étel dolgában szabadnak vallják magukat, „az étel ugyanis nem tesz kedvesebbé Isten előtt”, de figyelmezteti őket: „Arra azonban ügyeljete, hogy szabadságotokkal az aggályosokat meg ne botránkoztatassátok” (8,8sk). Fennáll a veszélye annak, hogy „tudásoddal tönkreteszted aggályos testvéredet, akiért Krisztus meghalt. Ezért ha testvéred ellen vétkezel, mert megsérted aggályos lelkiismeretét, Krisztus ellen vétkezel” (8,11sk). Izrael végzetes elbizakodottsága a pusztai vándorlás idején (10,1-11) negatív, Pál gyakorlata (9,4-23) viszont pozitív szemlélteti, hogy ha az ember önmagára vagy „jogaira” hagyatkozik csupán, akkor – Isten szemében – üdvösségét kockára teszi. Másrészt viszont, aki aggályos, még nem lelte meg az igazi szabadságot az evangéliumban, és bizonytalansága egy tőről sarjad azzal, hogy képtelen elfogadni Isten iránta való határtalan szeretetét, és ebben a szeretetben önmagát úgy, mint „akiért Krisztus meghalt”, miként az egyetemes teremtésben sem képes felfedezni, hogy „a föld és minden gazdagsága (jósága) az Úré” (10,26).

Pál mindkét csoportnak a következő tanácsot adja: „Tehát akár esztek, akár isztok vagy bármi mást tesztek, tegyetek mindent Isten dicsőségére. Se zsidót, se pogányt, se az Isten egyházát ne botránkoztatassátok meg, mint ahogy én is mindenkinek kedvében járok. Nem azt keresem, ami nekem hasznos, hanem ami másoknak van

21 Schütz, J. H.: *Paul and the Anatomy of Apostolic Authority*, Cambridge, Cambridge University Press, 1975, 228sk.

javára, hogy üdvözljenek. Legyetek követőim, mint ahogy én Krisztus követője vagyok” (10,31-11,1).

A legfőbb elv, amelyet át akart adni, nem más, mint az, amit maga is megtapasztalt, amikor néhány évvel korábban azért imádkozott az „Úrhoz”, hogy szabadítsa meg titokzatos bajából, amely komoly akadálya volt apostoli szolgálatának. A Krisztustól kapott választ sohasem felejtette el: „Elég neked az én kegyelmem. Mert az erő a gyöngeségekben nyilvánul meg a maga teljességében” (2Kor 12,7-9). Annak elutasítását, hogy Pál önmagába bizzék, az előbbi idézet így fejezi ki: „Nem azt keresem, ami nekem hasznos, hanem ami másoknak van javára.” Tudja, semmit sem tehet azért, „hogy üdvözljenek”, hacsak nem azt, hogy főszerepet vállaljon Krisztus isteni hatalmában. Az imitációról mondott utolsó szava tehát mintegy saját gyöngesége és önzetlensége, valamint Krisztus megváltó hatalma ellentétes párhuzamának eredményeként hangzik el. Amint nem buzdította a filippieket Krisztusnak mint Megváltónak a követésére (Fil 2,6-11), úgy most a korintusiakat sem biztatja Krisztusnak mint az üdvösség forrásának imitációjára. Magát állítja eléjük példaképül, mint aki az evangéliumot Isten erejébe vetett rendíthetetlen bizalommal éli, anélkül, hogy egy pillanatra is önmagában bizakodna. Kívánja nekik, személyesen is tapasztalják meg azt a kegyelmet, amelyet apostoluként kapott, és Krisztusnak azt az erejét, amely a gyöngeségekben mutatkozik meg, „hogy üdvözljenek”.²²

Összegzés

Pál textusainak vizsgálata egyértelművé teszi: imitáció és példa csak analóg értelemben használatos. Olyan valóságra utalnak, amely felette áll a pusztán emberi példaadáson, erkölcsi ráhatáson, külső tettetésen, mimetikus igazodáson, szolgai epigonizmuson. Pál követése sem azonos az apostoli tekintélynek való engedelmességgel. Amikor Pál imitációról és példáról beszél, akkor az mindig annak az eredménye, hogy az evangéliumot egyfelől úgy értelmezte, mint ami közvetíti Isten megváltó erejét Krisztusban, másfelől meg úgy, mint ami felfedi az isteni erő színe előtt az emberi egzisztencia teljes tehetetlenségét. Az isteni erő és az emberi gyöngeség között azonban ozmózis, éltető kapcsolat van: „az erő a gyöngeségekben nyilvánul meg” (2Kor 12,9). Amikor az általa alapított egyházakat felszólítja példája követésre (nem *szimulációjára*, hanem *asszimilációjára*), akkor részeltetni kívánja őket saját tapasztalatában, amely szerint az embernek szüksége van arra, hogy teljes bizalommal az isteni erőre hagyatkozzék, amelyet „evangéliuma” kegyelemként ajánl föl.

²² F. W. Beare felhívja a figyelmet: „Az Istenhez méltó élet a Krisztus hasonlóságára átalakult élet... olyan folyamat, amelynek nap mint nap részesei vagyunk, amíg csak élünk. Egy vagyunk Krisztussal, élete belénk áramlik, és életünk forrásává lesz.” (*St. Paul as Spiritual Director*, in Cross, F. L. [ed.]: *Studia Evangelica* 2, Berlin, Akademie Verlag, 1964, 312.)